

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

ירושלים, אב תשע"ח
אוגוסט, 2018

למורים, לרכזים ולמדריכים לעברית בחינוך היסודי,

למנהלים ולמפקחים על בתי הספר,

שלום רב.

הנדון: חוזר מפמ"ר עברית למורי החינוך היסודי לקראת שנת הלימודים תשע"ט

בפתח חוזר זה ברצוני להודות למורים ולכל יתר אנשי המקצוע בבתי הספר היסודיים, במכללות, במשרד החינוך בוועדות השונות אשר נושאים בעול השליחות של החינוך הלשוני בעברית. ברור לכול עד כמה עשייתכם חשובה, עד כמה עבודתכם משפיעה על הצלחתם של הילדים בבית הספר ובהמשך לימודיהם ועל השתלבותם המלאה בחברה ובתרבות.

המשימה מורכבת ורבת פנים - לטפח אצל כלל התלמידים את אהבת הקריאה והספרות, לחזק את שטף הקריאה ואת הבנת הנקרא, ללמד הבעה בעל-פה ובכתב למטרות שונות, להקנות ידע לשוני בשפה העברית ולהעשיר את אוצר המילים ואת הידע הכללי.

לא תמיד המשימה פשוטה. לצערנו, לא כל התלמידים הגיעו למערכת החינוך עם כישורים אורייניים מתאימים לאופי הלמידה הנדרש מהם בבית הספר. עבור תלמידים אלה החינוך הלשוני הוא בבחינת הזדמנות יקרה שפותחת בפניהם גישה אל הידע, אל ההשתתפות בחברה ובתרבות, אל עתיד טוב יותר.

בשנת הלימודים תשע"ט תצא לדרך תוכנית לאומית בעברית. במסגרת התוכנית נדגיש את הכשרת המורים ואת הפיתוח המקצועי בתחום החינוך הלשוני, נחזק את מקצועיותם של רכזי השפה בבית הספר, נעודד קריאה של ספרות יפה ונקדיש זמן מתוכנן לקריאה ולכתיבה במסגרת יום הלימודים.

אתייחס בהרחבה לדגשים נוספים בהוראת העברית בשנת הלימודים הקרובה, בהמשך לחוזר תשע"ח (לנוחיותכם מוטמע כאן).

אנא עקבו אחר עדכונים באתר המפמ"ר במהלך השנה.

תוכן העניינים

1. על מקומה של הוראת העברית בבית הספר ועל למידה משמעותית בשיעורי עברית
2. הוראת עברית: קידום כישורי שפה, ידע לשוני וספרות, השכלה והרחבת הדעת
3. הערכה בשירות הלמידה בשיעורי עברית – מפתח לקידום אישי של לומדים
4. קידום אוצר מילים
5. פיתוח ידע מקצועי – השתלמויות, הרצאות מומחים, קהילות מורים

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

6. על הוראת ספרות
7. עידוד הקריאה להנאה
8. ספרי לימוד וחומרי למידה

1. על מקומה של הוראת העברית בבית הספר ועל למידה משמעותית בשיעורי עברית

שעות רבות במהלך היום מוקדשות לטיפוח הידע הלשוני ולקידום הכישורים האורייניים של התלמידים. מקצוע העברית בבית הספר היסודי הוא הגדול ביותר בהיקפו מבין מקצועות הלימוד, ובמסגרתו מתקיימת הוראה ישירה של קריאה, כתיבה, הבנת הנקרא, דיבור והאזנה, לשון וספרות. בנוסף, טיפוח השפה העברית וחיזוק הכישורים האורייניים מתבצעים גם במסגרת מקצועות נוספים עתירי מלל, כמו תנ"ך, תרבות יהודית-ישראלית, מקצועות הקודש בחינוך הדתי והחרדי, מדעים והיסטוריה, וגם בתחומי לימוד אחרים בבית הספר, כמו חינוך גופני ואמנויות, וכמובן במסגרת פעילות חברתית או תרבותית בתוך הכיתה או מחוצה לה.

עלינו לדאוג לנצל היטב את רוחב המקצוע ואת היקף השעות הגדול שלו. ככל שהמקצוע רחב יותר וענפוי מרובים, וככל שהוא מקיף שעות רבות יותר במשך השבוע, עשויים גבולותיו להיטשטש, והמטרות הלימודיות עלולות להפוך למובחנות ומוגדרות פחות, ולפעמים אף לנשכחות. כידוע לכולנו, קורה לא אחת ששיעורי העברית מוקדשים לעיסוק בתכנים שונים שעל הפרק, או מוקדשים לפעילויות חברתיות כאלה ואחרות. לכאורה לא אמור להיות בכך כל קושי – הרי כל הפעילויות הלימודיות והחברתיות הללו נעשות בשפה העברית, והיכן ימצאו את מקומן אם לא בשיעורי העברית? **יתרה מכך, מהי למידה משמעותית היכולה לקדם בו-זמנית כישורים קוגניטיביים, תוך אישיים ובין-אישיים אם לא למידה הנשענת על תוכן בעל ערך, על מעורבות אישית ועל רלוונטיות לומד?** אולם חשוב שגם בשיעורים כאלה תעמודנה מטרות ההוראה של העברית לנגד עינינו, כדי שלא נדלג על ההזדמנות שנקרתה בפנינו לקדם מיומנויות קריאה וכתיבה, דיבור והאזנה תוך כדי עיסוק בתוכן רלוונטי, מעניין ומשמעותי לילדים. **נטפח כישורי שפה בכל שיעורי העברית, וגם בשיעורים מתאימים אחרים. נזהה את ההזדמנות, נתכנן וניישם.** אנא שימו לב, סמנו לעצמכם כל הזדמנות לקידום השפה בכל תוכן או אירוע חברתי: כאן אפשר להרחיב אוצר מילים; כאן אפשר לשכלל הבעה בעל-פה תוך כדי דיון על סוגיה חברתית-ערכית; כאן אפשר לשתף בחוויית קריאה אישית או לקרוא בפני הילדים יצירת ספרות; כאן אפשר לכתוב מכתב בנושא שעל הפרק ולסייע לתלמיד לשכלל את הכתוב עוד מעט, עד למדרגה הבאה שמתאימה עבורו; כאן כדאי לעורר סקרנות, לעודד קריאה ולהרחיב השכלה.

כמורים לעברית העוסקים בקידום מיומנויות לשוניות – בקריאה ובהבנת הנקרא, בכתיבה, בשיח דבור – עומד בפניכם האתגר לבחור נושאים בעלי ערך, רלוונטיים לילדים ומעוררי עניין, להכין מטלות שמכוונות באופן ישיר או במרומז אל חיי הילדים; לשאול שאלות שאין עליהן תשובה נכונה אחת, שהן מעוררות חשיבה, מזמינות נטילת יזמה ופתרון בעיות, מעלות דילמה מוסרית ומחייבות הבעת עמדה מנומקת; להזמין את הילדים להיות מעורבים בדרך למידתם ולאפשר להם להשפיע על הנעשה בכיתה.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

לעמדות של התלמידים כלפי שפה העברית חשיבות רבה. מטרת ההוראה של מקצוע העברית כוללת לא רק את הטיפול של העושר הלשוני ושל מיומנויות השפה, אלא גם את הבנת ערכה ליחיד ולחברה ואת החינוך לאהבת השפה העברית. אלה אינם יכולים להתבצע ללא גישה פדגוגית מתאימה וללא התאמה דידקטית אשר מביאה בחשבון את צרכי הילדים, את מקומם על הרצף ההתפתחותי ואת מה שמעניין ומשמעותי עבורם. על עמ"ר – ערך מעורבות ורלוונטיות ללומד ראו [בחברת מאמרי העמ"ר – ערכים, מעורבות, רלוונטיות](#).

2. המטרות של הוראת העברית: קידום כישורי שפה, ידע לשוני וספרות, השכלה והרחבת הדעת

עד מרכזי בתכניות הלימודים לגן ולבית הספר היסודי הוא פיתוח כישורי השפה, כדי שהתלמידים יוכלו להשתמש בשפה העברית לצרכים מגוונים ובנסיבות משתנות: יהיו קוראי ספר, ישלטו בעברית הדבורה והכתובה, ישכללו את תפקודם ואת חשיבתם בה ויפתחו מודעות לשונית. [על מטרות החינוך הלשוני](#) קראו בתכנית הלימודים "חינוך לשוני – עברית: שפה, ספרות ותרבות".

בחוזר זה אדגיש כמה היבטים של הוראת העברית.

2.1 הרחבת ידע העולם - עלינו להיות ערים לכך שהעשרה תרבותית, הרחבת הדעת והעשרת ידע העולם הן מעניינם של המורים לעברית ושהעיסוק המתוכנן בהן הוא חלק ממטרות ההוראה של המקצוע ותנאי להרחבת אוצר המילים והמושגים, ובסיס להבנת הנקרא ולהבעה בעל-פה ובכתב. ככל שהתלמידים ידעו יותר ויפתחו סקרנות ועניין, הם יוכלו להיות קוראים מבינים יותר, דוברים וכותבים טובים יותר המסוגלים להציע מידע בעל ערך בכתבתם ולנמק את טיעוניהם באמצעות עובדות.

יש להציב את העשרת הידע הכללי כחלק מתכניות ההוראה. רצוי לשתף במשימה את ההורים ואת הקהילה. אפשר להיעזר בספרי הלימוד בעברית הבנויים לפי נושאים וכוללים טקסטים מידעיים בתחומים שונים וכן בספרי הלימוד בתחומי הדעת האחרים. חשוב לקרוא עם התלמידים בכיתה או בספרייה במקורות מידע דיגיטליים ומודפסים, לצפות יחד בסרטונים ולקחת חלק באירועי תרבות. **במיוחד חשוב לשוחח עם התלמידים בעקבות הצפייה או הקריאה וללמדם אסטרטגיות של גישה אל הידע.** השיח בכיתה מסייע לעיבוד המושגים החדשים, מעורר עניין, מאפשר להעלות שאלות, מדרבן להמשיך ולחקור.

2.2 פיתוח אוצר מילים – אחת ממטרות ההוראה החשובות ביותר בגן ובבית הספר היא פיתוח אוצר המילים. אוצר המילים המנטלי הוא תשתית חשובה מאוד ליצירת מושגים, לחשיבה ולהבנת העולם שסביבנו, לתקשורת יעילה, להבנת מסרים ולהבעה עצמית. לאוצר מילים עשיר תרומה לקידום ההישגים הלימודיים הן בשפה הכתובה והדבורה והן בתחומי הדעת הנלמדים בבית-הספר. לפיכך, יש ליצור הקשרים לימודיים וסביבה לימודית עתירת שפה וספר.

חשוב להרחיב ולקדם ידע על המילים בלמידה מזדמנת ובהוראה ישירה גם יחד. הלמידה המזדמנת משמעה, לפגוש מילים באמצעות קריאה למטרות הנאה ולצורכי למידה, להאיר אותן ולעורר את תשומת הלב אליהן. לצד זאת יש לכוון להוראה מפורשת שיטתית וממוקדת של אסטרטגיות להבנת מילים חדשות ולהעשרת המילון האישי.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

אסטרטגיות ופעולות להבנת מילה :

- היסק על פירוש מילה מתוך ההקשר התוכני שבו היא נאמרה או נכתבה
- השערה לגבי פירוש מילה על סמך תפקידה התחבירי במשפט ועל סמך המבנה המורפולוגי שלה
- השערה על פירוש מילה על סמך היכרות עם מילים אחיות מאותה משפחת מילים
- בחינה רפלקטיבית של תהליכי החשיבה ושל היתכנות הפירוש המוצע למילה בהקשר הנתון
- חיפוש הגדרה של מילה במילון ובחירה בין משמעויות שונות
- הרחבת המפגש עם המילה בהקשרים נוספים – בתחומי דעת נוספים, בטקסטים אחרים, בביטויים ומטבעות לשון
- שימוש במילה החדשה בדיבור ובכתיבה
- היכרות עם נטיות דקדוקיות שונות של המילה ודיוק בכתיבתה בצורותיה השונות.

אמצעים דידיקטיים להרחבת אוצר מילים :

- בחירה מכוונת של 3-5 מילים לטיפוח שבועי – מילים חוזרות ומילות מפתח מתוך השיח הלימודי והחברתי בכיתה, כגון מילים הקשורות ללמידה וחשיבה (כמו טיעון, או תהליך), מילים הקשורות לרגשות וליחסים בין אנשים (כמו חברות או קנאה), מילים הקשורות לתחומי הדעת (כמו מפה או תוצאה), מילים של שבת ומילים של יום-יום, שמות עצם מוחשיים ומושגים מופשטים, מילים של ספרות יפה ומילים של תנ"ך ומקורות יהודיים, מילים של אקטואליה ומילים של השדה דיגיטלי, ועוד.
- המורה יכולה לבחור במילים כיתתיות ותלמידים יכולים להציע מילים נוספות למילון האישי.
- העיסוק במילים יכול מפגש איתן במופעים חוזרים במהלך השבוע ולאורך השנה, בשיעורי עברית ובתחומי דעת אחרים. נדרש לשם כך תיאום בין מורי בית הספר והצגה של המילים במקום בולט בכיתה.
- שיתוף התלמידים וההורים באחריות על המטלה של הרחבת אוצר המילים מתוך מודעות והבנה של ערכה עבורם.
- קריאה עצמית מרובה של התלמידים בספרות יפה, בעיתונות לילדים ובטקסטים דיגיטליים והאזנה לקריאה קולית של מבוגר בכיתה ובבית.
- החדשון לילדים מציע היכרות עם [מילים בחדשות](#).
- עבודה על ["קלוז"](#) להשלמת מילים חסרות ויצירה של משחקי מילים ותשבצים.
- הכנת מילון אישי לאיסוף כלל "המילים שלנו".

חלק מן ההמלצות שלעיל נשענות על הרצאה של פרופ' תמי קציר ועל מחקר הבנת הנקרא של חוקרות של החוג ללקויות למידה באוניברסיטת חיפה שמתנהל כעת מטעם המדען הראשי ואגף שפות. מומלץ להאזין להרצאה [שיפור הבנת הנקרא מילה אחר מילה](#) מאת פרופ' תמי קציר. לצד ההרצאה אפשר למצוא גם קובץ המלצות למהלכים דידיקטיים.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

2.3 קידום קריאה והבנת הנקרא

טיפול מיומנויות הקריאה של התלמידים צריכות להתבצע בכמה מישורים:

- עידוד קריאה חופשית מרובה להנאה

- חיזוק שטף הקריאה – קצב, דיוק, קריאה משמעותית

- הקניית מפורשת של אסטרטגיות הבנת הנקרא בטקסטים מסוגות שונות.

עידוד קריאה מרובה:

נמצא קשר ישיר בין קריאה מרובה לבין כישורים אורייניים של תלמידים והישגיהם הלימודיים וכן קשר ישיר בין אהבת הקריאה להישגים בקריאה. במסגרת התכנית הלאומית להוראת עברית נקבע כי יש לקבוע עיתים לקריאה בבית הספר במהלך יום הלימודים, וכן לעודד את התלמידים לקרוא בבית טקסטים מגוונים ובעיקר ספרות יפה. **בבית הספר היסודי יקראו התלמידים במשך שעה וחצי לפחות כל שבוע.** רצוי שזמן זה יחולק בין ימות השבוע ויוקדש הן לקריאה להנאה והן לקריאה מונחית של ספרות יפה.

משרד החינוך תומך בתוכניות לעידוד הקריאה, כמו "שמחת הקריאה", "מצעד הספרים" ו"ספריית פיג'מה". ספרים מתוך תכניות אלה וכן ספרי הקריאה מתוך תכנית הלימודים בעברית (על-פי רשימת היצירות) יהיו חלק מהמהלכים לעידוד הקריאה החופשית והמונחית.

להלן כמה עקרונות לניהול זמן הקריאה בבית הספר:

- חשוב להגדיר זמנים קבועים לקריאה כדי שהתלמידים יצפו להם ויוכלו להיערך להם ולהביא עמם חומרי קריאה. חשוב לסיים את הזמן המוקצה לקריאה בדרך "רכה" ולאפשר לתלמיד לסיים פסקה, להיפרד בנוחיות מן הספר, ולעבור בהדרגה לפרק הלימודי שלפניו. אפשר לדוגמה להציע עבודה עצמית כמשימה ראשונה כדי שכל תלמיד יוכל להשתלב בה עם סיום זמן הקריאה שלו, ורק לאחר מכן לקיים את חלק המליאה של השיעור.
- בזמן הקריאה רצוי לבצע בכיתה פעילויות הקשורות לקריאה בלבד, כגון קריאת מורה בקול בפני תלמידים, האזנה של המורה לקריאת תלמיד באופן פרטני, קריאה עצמית של מורה כמודל.
- חשוב לקשור את קריאת הספרים לפעילויות אורייניות אחרות בכיתה, כגון קידום השיח והכתיבה, תיאטרון קריאה, דיאלוגים בין דמויות, יצירה גרפית בעלת משמעות – כל זאת בדרך שתעודד את אהבת הקריאה ולא בדרך של מטלה לימודית.
- הסביבה הלימודית בכיתה ובבית הספר צריכה להיות סביבה אוריינית עשירה ומלאה בספרים מסודרים ונאים לקריאה. ספרים בלויים שנערמו בארון צדדי בחדר הכיתה אינם מראה מלבב והם משדרים יחס מזלזל בספר ובספרות. אנא הימנעו מכך.
- ספרים הם הזדמנות לדיון בערכים ולחינוך לאמפתיה. שיח ספרים סביב הדמויות שבספר מזמין את התלמידים לעקוב אחר התפתחותן, לבחון את התנהגותן, להבין לליבן ולנסות להציע פתרונות למצוקתן.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

- ספרים וספרות הם נושא מעניין להציג זה לזה ולשתף. אפשרו לתלמידים זמן לשיתוף עמיתיהם - בזוגות, בקבוצות, במליאה הכיתה. חשוב שיכינו עצמם להצגה של חוויותיהם ורעיונותיהם וגם יזכו להתייחסות לתוכן דבריהם ולמשוב עדין על אופן ההצגה.

- קריאה מונחית :

התוכנית "שמחת הקריאה" מתקיימת בבתי הספר היסודיים זו השנה השנייה. בתי ספר מוזמנים להשתתף בתכנית ולקבל הדרכה ומערכים לעבודה עם הספרים שנבחרו. בשנת הלימודים תשע"ט תתמקד התכנית בכיתות ג' או ד'. בתי ספר ממדד טיפוח גבוה יוכלו לקבל חבילות ספרים במסגרת תקציבי התכנית הלאומית (כשלושים ספרים להעברה בין הכיתות). בתי ספר ממדד טיפוח גבוה שרוצים להשתתף בתכנית ירכשו את הספרים בכוחות עצמם.

להדרכה על קריאה מונחית קראו במסמך "מפגש מונחה עם ספרי קריאה בכיתה".

חיזוק שטף קריאה

שטף הקריאה מתאר מדדים של קצב, דיוק, וקריאה משמעותית (הטעמה המשקפת הבנת הנקרא). שטף הקריאה מבטא שליטה במיומנויות הבסיסיות של הקריאה והוא מהווה בסיס לתהליכי הבנה גבוהים יותר.

ביסוס הקריאה אינו מסתיים בכיתה א'. חלק מהתלמידים כיום מסיימים את בית הספר היסודי כאשר אינם שולטים שליטה מלאה במיומנויות הפיענוח או שהם קוראים איטיים באופן שמקשה עליהם את ההבנה. **תפקיד המורים לעברית בכיתה האם לחזק את הדיוק והקצב של הקריאה לכל אורך שנות בית הספר היסודי.** אפשר לעשות זאת במהלך שיעורי העברית במליאת הכיתה ולהוסיף תמיכה פרטנית למתקשים במיוחד. תכנית מפורטת לחיזוק שטף הקריאה המציעה פרקטיקות הוראה למליאת הכיתה נמצאת בתהליך כתיבה מתקדם.

הרצאות בנושא שטף קריאה :

הפקת פרופילים של תלמידים מתקשים מאת פרופ' מיכל שני

שטף קריאה : פרוזודיה וקריאה תיאטרלית מאת ד"ר אורלי ליפקה.

קידום אסטרטגיות הבנת הנקרא

יש לקדם את הבנת הנקרא בסוגות שונות בדרך מפורשת ומתכוננת, על סמך נתוני ההערכה ותוך שימוש במטלות הוראה איכותיות מספרי הלימוד ומיחידות ההוראה.

מגוון הרצאות בנושא הבנת הנקרא אפשר למצוא באתר המפמ"ר, כגון :

שיפור הבנת הנקרא מילה אחר מילה מאת פרופ' תמי קציר ;

הטקסט העיוני : מאפיינים טקסטואליים והבנת הנקרא, מאת ד"ר ריקי תמיר ;

קריאה ולמידה בסביבה דיגיטלית, מאת ד"ר גל בן יהודה ;

תהליכים תקינים ולקויים בהבנת הנקרא, מאת ד"ר מני יערי ;

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

הבנת הנקרא בקרב דוברים שעברית אינה שפת אמם, מאת ד"ר ענת פריאור.

ועוד...

3. על הוראת ספרות

"קריאת ספרות יפה בבית הספר נועדה בעיקר להעניק חוויות והתנסויות אסתטיות שבאמצעותן יבינו התלמידים טוב יותר את עצמם ואת זולתם, יפתחו את הדמיון ואת האינטלקט, יפתחו אהבת קריאה ומודעות ספרותית ואת היכולת להעריך יצירות ספרות.

הספרות היא כלי להנחלת אוצרות התרבות והמחשבה[...] המפגש עם מגוון יצירות הקשורות לעולמם של התלמידים, וגם לעולמות המרוחקים מהם, יחזק את השתייכותם לחברה ולקהילה, יתרום לבניית הזהות האישית שלהם ויאפשר להם גישה לעולמות אחרים בדרך מיוחדת של חשיבה שלא ניתן להשיגה בקריאה של סוגי שיח לא ספרותיים" (מתוך תכנית הלימודים בחינוך הלשוני).

במהלך שנות הלימודים בבית הספר היסודי יכירו התלמידים יצירות ספרות רבות ומגוונות מהמורשת התרבותית הישראלית, היהודית והעולמית. הם יוכלו ליהנות מהן, ללמוד באמצעותן על עולמות רחוקים ולהרחיב את נקודת מבטם על סוגיות חברתיות ומוסריות. דרך הספרות התלמידים מוזמנים להכיר את האחר ולהבין לליבו, למצוא חברים ספרותיים שאפשר לאהוב, להעריך או לבקר. ילדים צעירים יכולים לקבל השראה מאופן ההתמודדות של הגיבורים בספרים עם קשיים ועם דילמות ערכיות, למצוא דרכים אל הדמיון ואל החלום, ולפעמים אפילו אל הנחמה ואל התקווה. כדי לאפשר את כל אלה הוראת הספרות מחייבת רגישות רבה מצד המורים. עליה לאפשר לתלמידים מפגש אינטימי עם השיר או עם הסיפור, ויחד עם זאת להציע תיווך שיאפשר הבנה של הטקסט הספרותי אך יותר מקום לפרשנות ולעיבוד אישי.

דרך הוראה מתאימה תעורר את התלמידים להפיק הנאה וחוויה אסתטית-רגשית מהיצירות, ובד-בבד תוביל אותם – באמצעות שיח כיתתי, באמצעות התבוננות בשפה ובסגנון ובאמצעות טיפוח של הבנת הכתוב בממדים שונים – לבחינה של השתמעויות אישיות וחברתיות מן היצירה. השתמעויות אלה עשויות להשתנות מקורא לקורא ואף מקריאה לקריאה.

תוכלו למצוא את [רשימת יצירות](#) הספרות בתוכנית הלימודים. הנחיות והמלצות למהלך דידקטי תמצאו במסמך ["רכיבים בהוראה של יצירת ספרות"](#), וכן [בדגמי ההוראה ובמדריכים למורה](#) שבאתר הפיקוח על הוראת העברית ביסודי.

4. תהליכי הוראה למידה והערכה בשיעורי עברית – מפתח לקידום אישי של לומדים

שיעורי העברית מוזמנים מרחב גדול של בחירה בתכנים ובתהליכי למידה ומאפשרים התפתחות אישית. כל תלמיד בדרכו ובקצב שלו צריך למצוא בשיעורי העברית הזדמנות לחוות הצלחה ולחוש בהתקדמות. תפקידנו כמורים לסייע לו לעצב בדרך של הנאה ועניין את הכישורים האורייניים שישמשו אותו ללמידה. זהו אחד

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

האתגרים המשמעותיים העומדים בפנינו, במיוחד לנוכח המורכבות וההטרונגיות הרבה שמאפיינת את כיתות הלימוד בארץ. בין התלמידים נמצא מי שמתקשה בקריאה או בכתיבה, מי שעברית אינה שפת אמו, מי שזה עתה הגיע ארצה, ועוד אחרים.

כדי לא להשאיר אף ילד מאחור, לקדם הישגים ולהיענות לצרכים המגוונים של התלמידים בכיתה חשוב שנבסס תהליכים של הוראה מבוססת הערכה, תכנון ומעקב. אפשר להסתייע לשם כך במדריכים, רכזי שפה, רכזי הערכה ורכזי השתלבות, ולבנות תכניות הוראה אשר לוקחות בחשבון את כלל התלמידים בכיתה - הן בתוך המהלך הדידקטי הכולל והן בהתאמה פרטנית.

לרשות המורים לעברית עומדים כלי הערכה שונים בפיתוח מערכת: משימות הערכה שנשלחות לבתי הספר, מיצ"ב פנימי, מבדקים לכיתות א' ולכיתות ב', מבחני מדף ומשימות ביצוע, משימות דיגיטליות. קישור לכלי ההערכה שפותחו לכל שכבת גיל תמצאו [בתיקי תכניות לימודים לעובדי הוראה](#).

מבדק כתיבה לכיתה ב' - בשנת הלימודים הקרובה יצא לאור חלק נוסף של המבדק לכיתה ב' העוסק בהערכת כתיבה ומשולב בתלקיט. המבדק פותח על ידי הראמ"ה, המזכירות הפדגוגית והאגף לחינוך יסודי והוא מציע משימות כתיבה בשתיים או שלוש נקודות זמן לאורך השנה. המבדק מאפשר בחירה של תלמידים ומדגים מחוץ המסייע לקשר ההדוק שבין הערכה להוראה. בשנת הלימודים הנוכחית מורים יוכלו להתנסות בהפעלת המבדק בנקודות זמן יחידה לאורך שנת הלימודים (זאת כמובן לצד הפעלת חלק א' של המבדק שעוסק בעיקר בקריאה ובהבנת הנקרא). מורים ומדריכים מוזמנים להחיל את עקרונות מבדק ב' על הערכת הכתיבה בשכבות גיל נוספות, תוך התאמה של נושאי הכתיבה לתחומי העניין של הילדים.

מיצ"ב פנימי בכיתה ה' - לאחרונה מתגברת בבתי ספר שונים התופעה של הכנה למבחני המיצ"ב על ידי תרגול מרובה של מבחנים קודמים. תופעה זו אינה רצויה ואינה מקדמת את הישגי התלמידים. נהפוך הוא – התלמידים לומדים לא לאהוב את שיעורי העברית ובטווח הארוך הדבר יפגע במאמציהם ללמוד ולהתפתח.

מבחן המיצב משקף את תכנית הלימודים ונבנה על פיה. דווקא הוראה על פי תכנית הלימודים בעזרת ספרי הלימוד וחומרי למידה איכותיים תסייע לקדם הישגים בצורה מועילה יותר מאשר תרגול חד-גוני של מבחנים קודמים. **כדי להשיג הישג אמיתי במיצ"ב באופן שישקף את מה שהילדים יודעים ויאפשר את התקדמותם לאורך שנים, חשוב להימנע מתרגול מכביד לפני המבחן החיצוני, ולחלופין להשתמש בו ככלי מנחה שישפיע על איכות ההוראה לאורך כל שנות הלימוד בבית הספר.**

כלי יעיל לשם כך הוא הפרק "הפקת תועלת מן המבחן", מעין מדריך למורה שנועד לסייע למורה שכתב בעבר לחלק ממבחני המדף ויצטרף השנה לערכת המיצ"ב הפנימי. הפרק כולל ניתוח של שאלות המבחן לצד המלצות פדגוגיות. המורים מתבקשים להסתייע בפרק זה כדי להפוך את המיצ"ב הפנימי לכלי למידה בעל ערך.

חשוב לזכור כי המבחן משקף באופן חלקי בלבד את מה שהתלמיד יודע או יודע לעשות. גם מה שלא כלול בשלב זה במבחן המיצ"ב – כגון האזנה, הבעה בעל-פה, כתיבה נרחבת, ועוד – חשוב באותה המידה. את המידע לגבי כישורים אלה של התלמידים אפשר וצריך לאסוף בדרך אחרת.

כלים נוספים להערכה פנימית

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

על שימוש בכלי הערכה נוספים במהלך הלמידה ועל אופי ההערכה בבית הספר היסודי אנא קראו בחוזר המנכ"ל 3.1-54 ["מבחנים פנימיים כחלק מההערכה על פני הרצף החינוכי"](#).

הימנעו מריבוי מבחנים היוצרים אווירה של לחץ או עומס מיותר על התלמידים. אין בכך כל צורך. כלי הערכה מגוונים מוטמעים בתהליך ההוראה יכולים לספק למורה את המידע הדרוש. כל משימה שהתלמידים מבצעים בכוחות עצמם יכולה לשמש כמשימת הערכה, בתנאי שתקבעו לה תבחנים, תכוונו בעזרתה את ההוראה ותנהלו מעקב אחר ההתקדמות.

אין צורך לקיים הערכה אחידה לכול, ובמיוחד אין להחיל את המגבלות במבחני המיצ"ב שנגזרו מכורח של מבחן מערכתי רחב היקף על תהליכי ההערכה בכיתה. מגבלות אלה עלולות ליצור תסכול ועגמת נפש אצל תלמידים מתקשים שנאלצים להתמודד עם משימה שהמורה יודעת מראש כי אינם מסוגלים לה.

כפי שאנו מתאימים את ההוראה לתלמידים, חשוב להתאים גם את ההערכה למטרות ההוראה ולמה שהתלמיד יכול לבצע. לתלמיד שמתקשה בקריאה אפשר לקרוא את הטקסט בקול בכדי לבדוק את יכולתו להבין את הנשמע, תלמיד שמתקשה לבצע משימה ארוכה יוכל לענות על המטלה בחלקים – הכול בהתאם למטרת ההערכה ומתוך מודעות למיומנויות שנבדקו.

5. פיתוח ידע מקצועי - השתלמויות, הרצאות מומחים, קהילות מורים

הוראה טובה של תחום כה רחב ומורכב כמו עברית מחייבת ידע מקצועי רב, עיוני ומעשי. מורים רבים העוסקים בהוראת עברית לא הוכשרו לכך במכללות להוראה.

הפיקוח על הוראת העברית רואה בהרחבת הידע המקצועי של העוסקים בחינוך הלשוני יעד מרכזי וחשוב ביותר ומזמין כל מורה ומורה להמשיך וללמוד ולהתמקצע בתחום. לצורך זה מוצע למורים מגוון רחב של השתלמויות בפורטל עובדי ההוראה/הפיתוח המקצועי. חלק מן ההשתלמויות ניתנות בפסגות וחלקן הן השתלמויות ארציות מתוקשבות.

כמו כן קיימות השתלמויות ייעודיות למורי עברית בחמ"ד ולמורי עברית במגזר החרדי.

- השתלמות רכזות – השתלמויות מתוגברות במחוזות או בקהילות רכזים מתוקשבות.

- **השתלמויות ארציות מתוקשבות** - מתנהלות ברובן באופן א-סינכרוני, ומשולבים בהן מפגשים סינכרוניים בודדים. הן מיועדות בעיקר למורים שכבר השתלמו השתלמות בסיסית בפסגות ומכירים את תכנית הלימודים ואת חומרי הלמידה וההערכה המיועדים לכיתותיהם. ההשתלמויות הללו מבוססות ידע ומכוונות ליישום, והן מיועדות להרחבה ולהעמקה בענף מענפי החינוך הלשוני, כגון **הוראת ספרות, הבנת הנקרא, הוראת כתיבה, הוראת לשון והתפתחות שפה; למידה מטקסטים דיגיטליים (בסביבת ויקיפדיה), הוראה משלבת עברית ותרבות יהודית-ישראלית, קורס המשלב הוראת עברית עם מדע וטכנולוגיה; הערכה בעברית; קידום השיח הדבור בכיתה; הוראת עברית בכיתה הטרוגנית משולבת ילדי עולים; השתלמות מתוקשבת לרכזות עברית, ועוד.**

משרד החינוך
 המזכירות הפדגוגית
 אגף א שפות
 הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

- **קורסונים במתכונת מיקרוקרדיטציה** - השתתפות בשלושה קורסים קצרים בהרכבה אישית מקנה גמול השתלמות מלא.
- מידע מרוכז על הקורסים וקישור להרשמה אפשר למצוא כאן [וכן בפורטל עובדי ההוראה/הפיתוח המקצועי](#).
- **קהילות מורים – מורים מוזמנים להירשם לקהילת מורים בנושא עידוד קריאה "מקוונים לקריאה".**
קהילות נוספות יתפרסמו בהמשך באתר מפמ"ר.
- **הרצאות מצולמות** - באתר הפיקוח על הוראת העברית תוכלו למצוא [הרצאות עיוניות של טובי המומחים](#) על ספרות ילדים, הבנת הנקרא, הוראת כתיבה, שיח דבור ועוד.
- **לימודים לתואר שני במוסדות אקדמיים** - מורים הרוצים להגביר את מומחיותם בתחומים רלוונטיים ולהכין את עצמם להדרכה בעתיד יכולים ללמוד לתואר שני באחת המכללות או האוניברסיטאות המציעות מסלול לימודים מתאים.

לימודים לתואר שני (אפשרות להחזר שכ"ל ומלגות)

המוסד החינוכי	אוכלוסיית היעד	משך הלימודים	הדגשים
אוניברסיטת חיפה, הפקולטה לחינוך, החוג ללקויות למידה	עובדי הוראה עם ותק של 3 שנים	שנתיים	התמחות בקריאה ואוריינות (כולל פרקטיקום) פרטים והרשמה באתר התכנית
אוניברסיטת תל-אביב, הפקולטה לחינוך, התכנית לחינוך רב-לשוני	בהתאם לתנאי הקבלה של המוסד האקדמי	שנתיים	התכנית מאפשרת לימוד של קורסים רלוונטיים להוראת עברית בבית הספר היסודי פרטים והרשמה
מכללת לוינסקי לחינוך, תל אביב	בהתאם לתנאי הקבלה של המוסד האקדמי	שנתיים	חינוך לשוני בחברה רב-תרבותית פרטים והרשמה באתר התכנית

במסגרת התכנית הלאומית משרד החינוך נערך לסייע במלגות או בשכ"ל לימוד לסטודנטים מתאימים.

6. ספרי לימוד וחומרי למידה

א. ספרי לימוד

הפיקוח על הוראת העברית, יחד עם האגף לאישור ספרי לימוד, אישר בשנים האחרונות ספרי לימוד מורחבים לכל שכבות הגיל. ספרי הלימוד לחינוך הממלכתי-דתי אושרו יחד עם הגבי יעל נדלר, המפקחת על החינוך הלשוני בחמ"ד. אפשר למצוא כאן את [רשימת ספרי הלימוד המאושרים בעברית](#), וכן באתר האגף לאישור ספרי לימוד.

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

בתהליך אישור הספרים מושקע מאמץ רב וארוך, מתוך ידיעה שלספר הלימוד מקום מרכזי בתהליכי ההוראה. ספר הלימוד והמד"ל נותנים מענה ליעדי החינוך הלשוני בבית הספר היסודי: פיתוח כישורי התלמידים בשיתח הדבור, בקריאה ובכתיבה של טקסטים ממגוון עולמות שיח וממגוון סוגות; טיפוח הידע הלשוני והרחבת אוצר המילים; הפקת מידע ולמידה מטקסטים עיוניים; עידוד הקריאה וההנאה מיצירות ספרות איכותיות לילדים וטיפוח ההבנה הספרותית.

ספר הלימוד מכיל מגוון של טקסטים ושל פעילויות כדי לאפשר בחירה וכדי להיענות לשונות בין התלמידים. לכל ספר לימוד נלווה מדריך למורה, ולרובם נלווית גם סביבת לימודים דיגיטלית תומכת. כדאי לעשות שימוש בכל אלה כדי להעשיר את ההוראה בהתאמה לצרכים השונים בכיתה ההטרוגנית.

לאחרונה נשמעו טענות כאילו ספרי הלימוד אינם מכוונים את התלמידים להצליח במיצ"ב. נהפוך הוא. הספרים נועדו לקדם את התלמידים במיומנויות החינוך הלשוני לסוגיהן בכל שכבות הגיל. אדגיש שוב כי ההכנה למיצ"ב אינה נעשית על ידי תרגול מבחנים קודמים בתקופה שלפני המבחן, אלא על ידי הוראה איכותית לאורך זמן, סביב טקסטים מגוונים וטובים שמזמנים הפעלה של אסטרטגיות הבנה ותומכים בהעשרת אוצר המילים.

אין לעשות שימוש בספרי לימוד בלתי מאושרים בכיתה. מדובר בספרים שלא הוגשו לאישור או שנפסלו מפאת חוסר התאמה למטרות החינוך וההוראה. כאשר משווקים חיצוניים מציעים לכם ספר, אנא בדקו אם הוא מופיע בקובץ הספרים המאושרים. יש לוודא גם שעל הכריכה מוטבע סמל האישור עם תאריך אישור אקטואלי.

ב. יחידות הוראה

לצד ספרי הלימוד, שהם נדבך מרכזי בהוראה, עומדות לרשות המורים יחידות הוראה מגוונות לשכבות הגיל השונות. בין היחידות הללו קיימות גם יחידות הוראה לקידום אסטרטגיות קריאה בסביבה המתקשבת.

שימו לב, יחידות ההוראה משמשות אמנם להוראה בכיתות, אך הן נועדו בעיקר להציג דגם זיקטי שמקדם את מטרות הוראת העברית בתחומי תוכן שונים ובסוגות שונות. דגמים אלה יכולים לסייע לכם בהכנת יחידות הוראה משלכם, מותאמות לכיתותיכם ולנושאי הלימוד שבחרתם.

קישורים ליחידות ההוראה אפשר למצוא [בתיקי תכניות לימודים לעובדי הוראה](#) בפורטל הפדגוגי, באתר הפיקוח על הוראת העברית ובאתר האגף לחינוך יסודי.

בשנת הלימודים הקרובה מתווספות יחידות הוראה דיגיטליות לכיתות ב, ה, ו; יחידות הוראה אינטגרטיביות לכיתות א-ב משולבות עם המקצוע תרבות יהודית-ישראלית; יחידות הוראה בספרות כחלק מתכנית "שמחת הקריאה"; יחידות הוראה מגוונות למגזר החרדי לשכבות הגיל השונות בנושא ספרות ובסוגות מידעיות. אתם מוזמנים להתעדכן באמצעות [תיקי תכניות לימודים לעובדי הוראה](#) ובאמצעות אתר [הפיקוח על הוראת העברית](#).

ג. המרחב הפדגוגי בפורטל עובדי הוראה

[במדור החינוך הלשוני במרחב הפדגוגי](#) אספנו מגוון רחב של חומרי למידה על-פי נושאים ועל-פי מיומנויות במטרה לסייע למורים בבניית יחידות הוראה ומערכי שיעור. במאגר חומרים מסוגים שונים, מותאמים לתכנית

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א שפות
הפיקוח על הוראת העברית בקדם-יסודי וביסודי

הלימודים או מכוונים להעשרה בתחום העברית, חומרים ללמידה עצמאית של התלמידים, או לשימוש המורה בשיעור או בתכנון ההוראה.

[חדשון לילדים](#) – לאחרונה התחלנו בכתיבת חדשון לילדים המתפרסם אחת לשבוע כחלק מהחדשון בעברית קלה שמפרסם האגף לחינוך מבוגרים. **החדשון לילדים** הוא עיתון מקוון שאנו כותבים ומפרסמים מדי שבוע, והוא מיועד בעיקר לתלמידי כיתות ד'-ו'. בחדשון ידיעות וכתבות בנושאים אקטואליים. העיתון כתוב בעברית קלה ובניקוד חלקי בתוספת ביאורי מילים ומושגים. לחלק מהכתבות אפשר גם להאזין.

אנא שלבו את החדשון בתכניות ההוראה שלכם. אפשר להיעזר בו כתשתית לפיתוח הכישורים האורייניים של התלמידים בכיתה ולפיתוח כישורי השפה שלהם בהקשרים אקטואליים ורלוונטיים.

רצוי לעודד גם קריאה בעיתון בבית עם ההורים ולהנחותם לשוחח עם הילדים על הנושאים שקראו יחד. הכוונה להפעלות בעקבות החדשון תוכלו למצוא [במרחב הפדגוגי](#).

בברכת שנת לימודים פורייה ומהנה

דליה הלוי

מפמ"ר עברית בקדם-יסודי וביסודי

העתקים :

ד"ר מירי שליסל, יו"ר המזכירות הפדגוגית

הגב' דליה פניג, סגנית יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף א' לפיתוח מקצועי

מר משה זעפרני, מנהל אגף א' שפות, המזכירות הפדגוגית

הגב' אלירז קראוז, מנהלת אגף א' רוח וחברה, המזכירות הפדגוגית

הגב' אתי סאסי, מנהלת האגף לחינוך יסודי, המינהל הפדגוגי

הגב' גילה קרול, מנהלת המחלקה למיומנויות יסוד, האגף לחינוך יסודי, המינהל הפדגוגי

הגב' יעל נדלר, מפקחת על החינוך הלשוני בחמ"ד, מינהל החינוך הדתי

הגב' תרצה יהודה, מפקחת על הוראת העברית במחוז החרדי

צוות הפיקוח על הוראת העברית במזכירות הפדגוגית

מדריכות מחוזיות